

7000

80

1

244

0.1

بسم الله الرحمن الرحيم

www.Ketab.ir

سرشناسه: صادقی، هادی، ۱۳۴۱ -
عنوان و نام پدیدآور: فلسفه اخلاق در دایره عقل و دین: فرانظریه یکپارچگی / هادی
صادقی؛ ویراستار: رضی بهرامی خشنودی.
مشخصات نشر: قم: موسسه فرهنگی طه، کتاب طه، ۱۳۹۷.
مشخصات ظاهری: ۲۲۶ ص. ۵/۱۴×۲۱/۵ س. م.
شابک: ۱-۵۳-۵۳۳۴-۶۰۰-۹۷۸
وضعیت فهرست نویسی: فیبا
یادداشت: کتابنامه ص. ۱۸۷-۱۹۶
موضوع: اخلاق -- فلسفه
موضوع: Ethics -- Philosophy
موضوع: اخلاق اجتماعی -- جنبه های مذهبی -- اسلام
موضوع: Social ethics -- Religious aspects -- Islam
رده بندی کنگره: ۱۳۹۷ ف۸/ص۲۳۷/BJ
رده بندی دیویی: ۱۷۰
شماره کتابشناسی ملی: ۵۴۵۸۹۴۵

کتابخانه

فلسفه اخلاق در دایره عقل و دین

فرانزیه یکپارچی

هادی صادقی

کتاب طه

پژوهشگاه قرآن و حدیث

- قم: بلوار معلم، مجتمع ناشران، طبقه سوم، واحد ۳۱۴، انتشارات کتاب طه
- دفتر انتشارات: ۰۲۵ ۳۷۷ ۴۴ ۶۲۴
- دورنویس: ۰۲۵ ۳۷۷ ۴۳ ۶۲۴
- فروشگاه: ۰۲۵ ۳۷۸ ۴۸ ۳۲۶

ketabtaba.com

ketabtaba@gmail.com

telegram.me/tahabooks

instagram.com/ketabtaba

فلسفه اخلاق در دایره عقل و دین

فرانزطریه یکپارچگی

هادی صادقی / دانشیار دانشگاه و پژوهشگاه قرآن و حدیث

ویراستار: مرتضی بهرامی خشنودی

• تهیه: پژوهشکده اخلاق و روان شناسی ۲۸

• ناشر: کتاب طه

• چاپ: اول ۱۳۹۷

• شمارگان: جلد ۵۰۰

• شابک: ۱-۵۳-۵۳۳۴-۵۳-۶۰۰-۹۷۸

• طراح جلد: حسن فرزندگان

صفحه آرای: اکرم صادقی

• چاپ و صحافی: سازمان چاپ طهرانی

همه حقوق این اثر محفوظ است. هر گونه تکثیر، انتشار، اقتباس و تلخیص تمام یا قسمتی از این کتاب به هر صورت (چاپ، کپی، صوت، تصویر، انتشار در فضای مجازی) بدون اجازه کتبی ناشر ممنوع است و به موجب «قانون حمایت از حقوق مؤلفان و مصنفان» پیگرد قانونی دارد.

سخن ناشر

با وجود گسترش چشم‌گیر مباحث فلسفه اخلاق در فضای فکری ایران، عمده آثار موجود در این زمینه ترجمه است. کم بود متون تألیفی به‌ویژه متونی که دارای تولید اندیشه باشند بسیار محسوس است. از سوی دیگر لازم است از سنت ایرانی-اسلامی خود برای ابداع و پروردن نظریه متناسب با وضعیت تاریخی-جغرافیایی کنونی مان الهام بگیریم.

اثر حاضر از محدود آثاری است که علاوه بر تصنیف، دست به ابداع نظریه زده است. نویسنده نظریه‌های رایج در حوزه اخلاق هنجاری را نقد کرده و نظریه‌ای را پرورده است که همراه داشتن مزایایی، از جمله در نظر گرفتن تفاوت شخصی کنشگران و داوران اخلاقی و تناسب با سنت ایرانی-اسلامی، مشکلات نظریه‌های رایج را نداشته باشد.

از حجت‌الاسلام هادی صادقی برای تألیف این کتاب، مسئولان پژوهشگاه قرآن و حدیث، به‌ویژه ریاست محترم آن، حضرت آیت‌الله ری شهری و اعضای محترم پژوهشکده اخلاق و روان‌شناسی برای پایه‌گذاری این نوع پژوهش‌ها کمال تشکر را داریم؛ امید است که انتشار این کتاب به ارتقای سطح مباحث و پژوهش‌های فلسفی کمک کند و گامی هرچند کوچک در تولید علم ایجاد نماید.

فهرست

۱۱.....	پیش‌گفتار
۱۵.....	۱: اخلاقیات
۱۹.....	نیاز به فلسفه اخلاق
۲۶.....	چیستی فلسفه اخلاق
۳۵.....	۲: نظریه‌های هنجاری در اخلاق
۳۷.....	نیاز به نظریه‌ای جدید
۳۹.....	اشکالات نظریه‌های اخلاق هنجاری
۴۰.....	خودگرایی اخلاقی
۴۲.....	اشکالات خودگرایی اخلاقی
۴۴.....	الف - ناسازگاری درونی یا تعمیم ناپذیری
۴۶.....	ب - مشورت و داوری اخلاقی
۴۶.....	ج - ارزیابی خیر بلند مدت
۴۷.....	د - درستی و نادرستی یک کار در نظر و عمل
۴۷.....	هـ - منافات داشتن خودگرایی با روح اخلاق
۴۸.....	و - کوتاه گرفتن سقف اخلاق
۴۹.....	جمع‌بندی
۴۹.....	دیگرگرایی اخلاقی
۵۱.....	اشکالات دیگرگرایی
۵۳.....	فایده‌گرایی
۵۴.....	اشکالات فایده‌گرایی
۵۵.....	۱. عدم جامعیت
۵۵.....	الف - در بر نگرفتن احکام فردی
۵۶.....	ب - اهمیت ندادن به انگیزه‌ها و ویژگی‌های منش
۵۸.....	۲. نقض یکپارچگی اخلاقی
۶۰.....	۳. مشکل مقایسه و محاسبه فایده
۶۰.....	الف - ابهام در حقیقت خوبی و بدی نتایج
۶۱.....	ب - ملاک تشخیص نتیجه

- ج - محاسبه نتایج آینده ۶۴
- د - محاسبه شدت و ضعف نتایج اعمال ۶۵
- هـ - محاسبه روابط اعمال و کسرو انکسار آثار ۶۶
۴. مشکل تحقق «حداکثری» سود ۶۶
۵. اشکال در گستره دریافت کنندگان سود ۶۸
۶. بی طرفی و مسئولیت های ویژه ۷۰
- وظیفه گرایی ۷۱
- اشکالات وظیفه گرایی ۷۶
۱. نسخه گرایی ۷۶
۲. بی توجهی به عواطف انسانی ۷۷
۳. بی معاشدن حکمت الهی ۷۸
- فضیلت گرایی ۷۹
- ویژگی ها ۸۰
- اشکالات فضیلت گرایی ۸۰
- چشم اندازی به نظریه اخلاقی ۸۳
- ۳: نظریه اخلاق هنجاری از منظر عقلی ۸۵
- فرانظریه یکپارچگی اخلاق هنجاری ۸۵
- مفهوم «فرانظریه» ۸۷
- معنای اول ۸۷
- معنای دوم ۸۹
- مفهوم شناسی «حق» ۹۰
- حُسن زیبایی شناختی و حُسن اخلاقی ۹۲
- معنای لغوی حُسن ۹۳
- تعریف حُسن زیبایی شناختی ۹۵
- تعریف حُسن اخلاقی ۹۷
- نقش فاعل در حسن اخلاقی ۱۰۱
- جایگاه نیت و انگیزه ۱۰۴
- معیار اخلاقی در ارتباط با وسیع فاعل ۱۰۶
- وسیع فاعل های واقعی ۱۰۸
- تفاوت معیار حق با معنای حسن ۱۰۹

۱۱۱.....	تعارض معیارها
۱۱۲.....	تفاوت ظرفیت و وسع آدمیان
۱۱۵.....	معیارهای خرد و کلان
۱۱۸.....	شناخت وسع
۱۲۰.....	رابطه نظریه یکپارچگی با نظریه امرالهی
۱۲۲.....	ویژگی های نظریه یکپارچگی
۱۲۳.....	۱. پاسخ گویی به اشکالات مهم
۱۲۳.....	۲. قاعده نگری
۱۲۵.....	۳. رشد درون سطحی و بیرون سطحی
۱۲۵.....	۴. فردا دینی
۱۲۶.....	۵. گریز از نسبیت
۱۳۰.....	۶. جمع میان نخبه گرایی و توده گرایی
۱۳۱.....	۷. جمع میان آرمان گرایی و واقع گرایی
۱۳۱.....	۸. غیر ترکیبی و غیر اشتراکی
۱۳۲.....	۹. تفاوت با اخلاق وضعیت
۱۳۳.....	۱۰. جمع میان قواعد و اصول با فضایل
۱۳۳.....	۱۱. امکان داوری هنجاری
۱۳۴.....	نتیجه
۱۳۹.....	۴: اخلاق هنجاری بر اساس کتاب و سنت
۱۴۲.....	شواهد خودگرایانه
۱۴۶.....	شواهد دیگرگرایانه
۱۵۰.....	شواهد فایده گرایانه
۱۵۵.....	شواهد وظیفه گرایانه
۱۶۰.....	شواهد فضیلت گرایانه
۱۷۳.....	۵: نظریه چتری هنجار اخلاقی، از نگاه کتاب و سنت
۱۷۵.....	ادله قرآنی
۱۷۵.....	شاهد یکم
۱۷۶.....	شاهد دوم
۱۷۷.....	شاهد سوم

۱۷۸	شاهد چهارم
۱۷۸	شاهد پنجم
۱۷۹	شاهد ششم
۱۸۰	شاهد هفتم
۱۸۲	ادله روایی
۱۸۹	مراتب نیت از نگاه علامه مجلسی
۱۹۴	دیدگاه دیگر علما
۱۹۷	چتر ولایت
۱۹۸	معنای ولایت
۲۰۲	مراتب ولایت
۲۰۳	بررسی ولایت در زیارت جامعه کبیره
۲۰۵	دلیل مقامات اهل بیت
۲۰۶	مبدأ خیر اخلاقی
۲۰۸	مراتب سرپرستی
۲۰۸	معرفت و محبت
۲۱۰	تبعیت از اسوه‌ها
۲۱۲	فرجام سخن
۲۱۵	فهرست منابع
۲۱۵	فارسی و عربی
۲۲۵	انگلیسی

پیش‌گفتار

کتابی که پیش روی شما است، نه کتابی تاریخی است و نه متنی آموزشی. همچنین، برای آشنایی مبتدیان با فلسفه اخلاق نیست؛ هرچند اگر مبتدیان آن را بخوانند، بی بهره نخواهند بود. همچنین اگر دانشجویان این رشته در آن با دیده دقت بنگرند، توان آن‌ها را در نقد و نظر در این حوزه می‌افزاید و آنان را با فضایی جدید از گفتمان اخلاقی آشنا می‌کند و استادان و پژوهشگران نیز می‌توانند در نقد و ارزیابی نظریات ابراز شده در طول تاریخ این رشته، از آن بهره گیرند و در ضمن، با نظریه‌ای جدید در زمینه اخلاق هنجاری آشنا شوند. این کتاب، پژوهشی است نو در فلسفه اخلاق که با روشی جدید، برای اولین بار منتشر می‌شود. افزون بر معرفی کوتاه و ارائه نقدهایی که به نظریه‌های رایج حوزه اخلاق هنجاری وارد است،^۱ نوآوری‌های این کتاب، در پنج موضوع خلاصه می‌شود:

۱) ارائه نظریه‌ای جدید با عنوان «نظریه چتری هنجار اخلاقی» یا

«فرانظریه یکپارچگی اخلاق»؛

۱. در باره نظریه‌های رایج اخلاق هنجاری، نقدهایی با تفصیل بیش‌تر، در مجموعه مقالاتی که با همکاری پژوهشگران پژوهشگاه قرآن و حدیث نگارش شده، آمده و به زودی منتشر خواهد شد. برخی از این مقالات، پیش‌تر در نشریات تخصصی اخلاق منتشر شده و برخی برای اولین بار، در این مجموعه مقالات آمده است.

(۲) تعریفی ترکیبی از حسن و قبح، با تمایز نهادن میان حُسن زیبایی شناختی و حسن اخلاقی و دیگر معانی حسن؛

(۳) نقد نظریه‌های مشهور اخلاق هنجاری، بر اساس کتاب و سنت؛

(۴) استنباط نظریه اخلاق هنجاری، از متون اسلامی؛

(۵) ارائه نظریه‌ای هنجاری، متناسب با فرهنگ تشیع.

دست‌یابی به موارد اول و دوم و سوم، آسان‌تر از موارد چهارم و پنجم بود؛ زیرا استناد چیزی به شرع مقدس اسلام، احتیاط بیش‌تری می‌طلبد تا ارائه نظریه‌ای فلسفی.

مطالب این کتاب، در پنج فصل سامان یافته است که در دو بخش جای گرفته‌اند:

بخش اول، رویکردی کاملاً فلسفی دارد و طبیعتاً با روش عقلی، در پی فلسفه‌ورزی در حوزه اخلاق هنجاری است. در این بخش، از قواعد استدلال فلسفی پیروی شده و اگر در پاره‌ای موارد، دلیل یا شاهی از کتاب و سنت آمده، صرفاً از باب تأیید است و نه استدلال. این بخش، شامل سه فصل است:

فصل اول، نگاهی کلی به اخلاقیات دارد و ضمن بیان نیاز به فلسفه اخلاق، مروری بر مسائل آن می‌کند.

در فصل دوم، نگاهی به پنج نظریه معروف در حوزه اخلاق هنجاری شده است و پس از معرفی رایج‌ترین تقریرهای هر نظریه، مشکلات آن‌ها نیز بیان شده است.

در فصل سوم، نظریه اخلاق هنجاری مقبول از منظر عقلی، مطرح و بررسی شده است؛ یعنی «فرانظریه یکپارچگی اخلاق» که چون از بسیاری از اشکالات دیگر نظریات در امان و از مزایای آن‌ها بهره‌مند است و به نحوی همه آن‌ها را در بر می‌گیرد، می‌توان آن را «نظریه چتری هنجار اخلاقی» نامید.

اما بخش دوم کتاب، نظریه‌ای را در حوزه اخلاق هنجاری، به اسلام و

تشیع نسبت می‌دهد. در این بخش، با شیوه کل‌نگری و نظر انداختن در مجموعه ادله شرعی، تلاش شده تا نظریه‌ای از متون دینی استنباط شود که بتوان برای آن، حجت شرعی آورد. ناگفته نماند که در این حوزه، به ادله نقلی بسیاری می‌توان استناد کرد که همه آن‌ها را نمی‌توان در چنین کتابی گنجانده و افزون بر این، ضرورتی هم برای این کار نیست و می‌توان به قوی‌ترین آن‌ها که نوع‌نمون هستند و می‌توانند اقناع نظری ایجاد کنند، اکتفا کرد.^۱ این بخش، دو فصل دارد که شامل فصل چهارم و پنجم کتاب می‌شود.

فصل چهارم، نگاهی دوباره به نظریات پنج‌گانه مشهور دارد؛ اما این بار، از منظر کتاب و سنت به آن‌ها پرداخته می‌شود. در فصل پنجم، نظریه حجتی هنجار اخلاقی بر پایه کتاب و سنت، مطرح و ادله قرآنی و روایی آن بررسی شده است. در انتها نیز قرائتی متناسب با فرهنگ تشیع، از آن ارائه گردیده است. بنا بر آنچه گذشت، این کتاب، هم کاری است در حوزه فلسفه اخلاق و هم در مبانی اسلامی و شیعی اخلاق، و به عبارت دیگر، شایسته عنوان «فلسفه اخلاق اسلامی» است.

البته به این موضوع نیز توجه شده است که رابطه میان دلیل عقلی و دلیل نقلی، رابطه‌ای دوسویه و دیالکتیکی است و از یکدیگر تغذیه می‌کنند. شأن دلیل عقلی، تقدّم بر دلیل نقلی است؛ اما این مربوط به ابتدای راه است. در ادامه، نقل به کمک عقل می‌آید و موجب رشد آن می‌شود و دستش را می‌گیرد و برتر می‌برد. چنان‌که با رشد عقل، فهم بهتر ادله نقلی میسر می‌شود و چارچوب‌های بهتری برای فهم و تفسیر این ادله فراهم می‌آید. این تعامل، همچنان استمرار می‌یابد و هر دو رشد می‌کنند. در اخلاق هنجاری نیز همین وضعیت حاکم است. با این حال، این

۱. البته نویسنده، تمام این ادله را در حدّ توان، از نظر گذرانده و قوی‌ترین آن‌ها را برای خوانندگان محترم برگزیده است.

موضوع همواره مورد توجه بوده که حجیت دلیل عقلی، به استدلال و برهان است؛ ولی حجیت دلیل نقلی، به استناد تاریخی و ظهور دلالتی و ارتباط خانوادگی میان ادله است. به دیگر سخن، در مقام ارزیابی، معیارهای متداول در هر عرصه مورد استفاده قرار گرفته است.

نگارنده نظریه چتری هنجار اخلاقی را از سال‌ها پیش، در کلاس‌های درس فلسفه اخلاق با دانش‌جویان مطرح کرده و به تدریج، ابعاد آن را توضیح بیش‌تری بخشیده است. در مقالات نشریافته نیز گاه به اشاره، از این نظریه سخن رفته است. همچنین، در طی سالیان اخیر، این نظریه در جمع محققان این رشته مطرح شده، نظرات آنان شنیده شده و از نقدها و پیشنهادهای آنان در تکمیل نظریه، استفاده شده است. امیدواریم از این پس نیز همچون گذشته، در تکمیل و ارتقای آن تلاش شود. یکی از گروه‌هایی که مطالب این کتاب در آن مطرح شد و از مباحثات دوستان آن گروه استفاده کردم، گروه اخلاق پژوهشگاه اخلاق و روان‌شناسی است که جا دارد از آنان و از مسئولان پژوهشگاه قرآن و حدیث و در رأس همه ریاست محترم آن، حضرت آیت‌الله ری شهری (مدظله‌العالی) تشکر کنم. همچنین از ویراستار محترم و تمام کسانی که در آماده‌سازی کتاب کمک کرده‌اند، سپاس‌گزارم.

در انتها باید مراتب قدردانی خود را از همه معلمان و استادان که خوشه‌چین خرمن علم آنان بودم و نیز مادر، همسر و فرزندانم به دلیل همراهی و بردباریشان ابراز کنم.

هادی صادقی

مشهد مقدس

۲۳ رمضان المبارک ۱۴۳۹

هشتم خرداد ۱۳۹۷